

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide, teatteri

2023

Joni Hakala

Yhteinen näyttämö

– työryhmälähtöisyys esityksessä Luutarha

Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Esittävä taide, teatteri

2023 | 30 sivua

Joni Hakala

Yhteinen näyttämö

– työryhmälähtöisyys esityksessä Luutarha

Käsittelen opinnäytetyössäni näytelmätekstin ja työryhmälähtöisen työskentelyn yhdistämistä ohjaajan näkökulmasta. Tavoitteena on hahmottaa työkaluja ohjaajalle siitä, miten ryhmälähtöistä työtapaa voi hyödyntää, kun lähtökohtana on näytelmäteksti.

Käytän tapausesimerkkinä ohjaustyötäni Luutarha, jonka ohjasin alkuvuodesta 2022 Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiaan. Opinnäytetyössäni reflektoin Luutarhan prosessia ja sitä, miten työryhmälähtöisyys näkyi työskentelyssä, kun lähtökohtanamme oli näytelmäteksti.

Kirjallisina lähteinäni olen käyttänyt muun muassa Saana Lavasteen, Saara Rautavuoman ja Kati Sirénin teosta Avoin näyttämö – Käsikirja teatterin uudistajille sekä Pieta Koskenniemen Osallistava teatteri: Devising ja muita merkillisyyksiä.

Tapausesimerkin kautta hahmotan työtavan hyötyjä ja haittoja. Keskeinen johtopäätökseni on, että moniäänisyys korostuu, kun ryhmälähtöisen työskentelyn yhdistää näytelmätekstin kanssa työskentelyyn.

Asiasanat:

ohjaaja, näytelmäteksti, työryhmälähtöisyys, teatteri, teatteri-ilmaisun ohjaaja

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Performing arts, theatre

2023 | 30 pages

Joni Hakala

Collaborative stage

– devising theatre in Luutarha

This thesis focuses on working collaboratively with a script from a director's point of view. The objective of this thesis is to find tools for director to use when working collaboratively with a script.

I use my direction Luutarha as a case example, which I directed in 2022. In this thesis I reflect the process of Luutarha and how our group worked collaboratively with a script.

My main sources are Saana Lavaste's, Saara Rautavuoma's and Kati Sirén's *Avoim näyttämö – Käsikirja teatterin uudistajille* and Pieta Koskenniemi's *Osallistava teatteri: Devising ja muita merkillisyyksiä*.

I perceive the pros and cons of this method by reflecting the process of Luutarha. My main conclusion is that this method is polyphonic.

Keywords:

director, play, devising theatre, theatre, drama instructor

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Luutarha-projektin kuvaus	7
2.1 Tekstilähtöisyys Luutarha-produktiossa	7
2.2 Ryhmälähtöisyys Luutarha-produktiossa	8
3 Työryhmälähtöisen prosessin vaiheet Luutarhassa	10
3.1 Tausta ja lähtökohdat	10
3.2 Valmistautuminen ja tavoitteet	12
3.3 Yhteisen maailman luominen	14
3.4 Hahmolaboratorio	16
3.5 Kohtauslaboratorio	19
3.6 Materiaalin tuottaminen ja tekstin koonti	21
3.7 Kohti kohtausharjoituksia	23
4 Ohjaajan reflektio prosessista	25
4.1 Työtavan haasteet	25
4.2 Työtavan hyödyt	27
Lähteet	30

1 Johdanto

Kirjoitin ohjaustyöni käsiohjelmaa kesällä 2021. Huomasin kirjoittavani yllättymisen tunteesta. Kirjoitin siitä, kuinka ohjaajana olin jatkuvasti prosessin aikana yllätynyt. Olin yllätynyt suunnasta, johon esitys kulki. Työryhmä löysi tekstistä, roolihahmoista ja esitystilasta minulle yllättäviä sävyjä. Siis sellaisia, joita en olisi ohjaajana osannutkaan pyytää. Sittemmin tuo yllättymisen tunne ei ole jättänyt minua rauhaan, vaan olen pyrkinyt tietoisesti kulkemaan sitä kohti ja tutkimaan, miten monin eri tavoin näytelmätekstin kanssa voi ohjaajana työskennellä.

Opinnäytetyöni käsittelee sitä, kuinka ohjaaja voi työskennellä näytelmätekstin parissa työryhmälähtöisyyttä hyödyntäen. Käytän tapausesimerkkinä ohjaustyötäni Luutarha, jonka prosessissa minua inspiroi juuri yllättymisen tunne. Kyseessä oli oma tekstini ja halusin tutkia, mitä työryhmän kanssa tekstistä löytyisi ja mitä muuta materiaalia tekstin ehdottama maailma tarjoaisi. Halusin löytää yllättymisen tunteita myös omasta tekstistäni. Lähdin ohjaajana tutkimaan, miten ryhmälähtöisyys ja näytelmäteksti voisivat näkyä prosessissa rinnakkain.

Tapausesimerkin kautta tavoitteena on hahmottaa työkaluja ohjaajalle siitä, miten ryhmälähtöistä työtapaa voi hyödyntää, kun lähtökohtana on näytelmäteksti. Lisäksi tavoitteena on tapausesimerkin kautta tutkia, miten ohjaaja voi edesauttaa koko työryhmää uppoutumaan yhteiseen (näytelmätekstin) maailmaan.

Ennen opintojani Taideakatemiassa olen työskennellyt paljon työryhmälähtöisesti. Se on vaikuttanut suuresti omaan taitelijaidentiteettiini. Dialogisuus, tasavertainen kohtaaminen sekä henkilökohtaisuus ovat minulle teatterintekijänä tärkeitä asioita, jotka ovat tulleet juuri tämän työtavan kautta. Opintojeni aikana olen puolestaan ohjannut enemmän tekstilähtöisiä esityksiä, ja minua on jäänyt kiinnostamaan näiden työtapojen yhdistäminen, miten työryhmälähtöisyys voisi näkyä, kun lähtökohtana onkin näytelmäteksti.

Tekstilähtöinen työskentely on aina ryhmälähtöistä. Edes autoritäärisimmät ohjaajat eivät voi välttyä siltä, että esityksessä näkyy koko työryhmän kädenjälki. Minua kiinnostaakin ryhmälähtöisyyden korostaminen ja sille erityisen tilan antaminen. Se luo uusia mahdollisuuksia. Tämä työtapa on minulle ohjaajana tärkeä, sillä silloin palaan yllättymisen tunteeseen. Työryhmä tuo tekstiin ja esityksen maailmaan sellaisia asioita, joita en itse keksisi tai osaisi pyytää. Näyttämö on työryhmän yhteinen.

2 Luutarha-projektin kuvaus

Käytän tapausesimerkkinä esitystä Luutarha, jonka ohjasin Taideakatemiaan alkuvuodesta 2022. Kyseessä oli oma tekstini.

Luutarha oli omalakisena puutarhaan sijoittuva fragmentaarinen teatteriesitys häpeästä ja siitä, miten häpeä vaikuttaa ihmisen toimintaan. Harjoituskausi jakautui kahteen osaan: työpajavaiheeseen ja kohtausharjoituksiin. Työpajavaiheessa keskityimme esityksen maailmaan tutustumiseen ja työskentelimme tekstin parissa työryhmälähtöisesti. Tämän vaiheen jälkeen kokosin ohjaajana lopullisen version tekstistä, jota lähdimme viemään näyttämölle. Kohtausharjoituksissa työryhmälähtöisyys ei enää samalla tavalla näkynyt.

Harjoituskausi kesti yhteensä kahdeksan viikkoa. Työpajavaihetta kesti kolme viikkoa ja kohtausharjoituksia viisi viikkoa.

Luutarha oli projekti, jossa työskentelimme näytelmätekstin parissa työryhmälähtöisesti. Tässä luvussa avaan lyhyesti sekä tekstilähtöistä että ryhmälähtöistä työtappaa.

2.1 Tekstilähtöisyys Luutarha-produktiossa

Tekstilähtöiset työtavat ovat teatterin parissa valta-asemassa. Tekstilähtöisiä työtappoja on useita. Esityksen lähtökohtana voi olla valmis tai keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa, klassikon, romaanin tai näytelmän päällekirjoitus tai dokumentaariseen tekstimateriaaliin pohjautuva esitys. (Lavaste ym. 2015, 42–43.) Valmis näytelmäteksti harjoitusten alkaessa on näistä työtavoista yleisin. Se on yleensä oletustyötappana teattereissa (Lavaste ym. 2015, 43).

Tapausesimerkkini Luutarha oli esitys, jonka lähtökohtana oli keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa. Keskeneräisessä näytelmätekstissä teksti muokkaantuu ja sitä syntyy lisää prosessin aikana. Tekstin kehittymisen kannalta

tämä on mahdollisuus testata ja parannella sitä yhdessä työryhmän kanssa. Toisaalta suunnittelijoille tässä työtavassa on omat haasteensa, sillä heidän työnsä saattaa viivästyä, kun ratkaisut muuttuvat pitkin prosessia. Parhaimmillaan tämä työtapa tarjoaa todella toimivia näytelmätekstejä ja yhteisiä oivalluksia harjoituksissa. Keskenäinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa on varsin yleinen tapa työskennellä Suomessa. (Lavaste ym. 2015, 43–44.)

Luutarha oli oma tekstini, ja halusin testata ja parannella sitä yhdessä työryhmäni kanssa. Minua kiinnosti tutkia, mitä muuta materiaalia tekstin ehdottama maailma voisi tarjota ja lähdimme työskentelemään tekstin parissa työryhmälähtöisyyttä hyödyntäen.

2.2 Ryhmälähtöisyys Luutarha-produktiossa

Tekstilähtöisyyden lisäksi esityksellä voi olla muitakin lähtökohtia ja työtapoja. Yksi niistä on ryhmälähtöisyys. Tästä työtavasta käytetään termiä devising, joka on lyhenne englanninkielisestä sanaparista devising theatre (Koskeniemi 2007, 5). Sillä tarkoitetaan työtapoja, joille yhteistä on esimerkiksi ei-tekstilähtöisyys ja ryhmäprosessoiva työtapa. Käsikirjoitus syntyy prosessissa. (Koskeniemi 2007, 17.)

Ryhmällä on jokin lähtömateriaali, jota lähdetään tutkimaan toiminnallisesti, esimerkiksi improvisaation avulla (Koskeniemi 2007, 17). Lähtömateriaalina voi olla jokin aihe, tunnetila, materiaali tai vaikkapa tila. Ryhmälähtöisissä prosesseissa aihetta tai muuta lähtömateriaalia lähestytään toiminnallisesti erilaisten harjoitteiden kautta (Koskeniemi 2007, 17). Improvisaation lisäksi esitysmateriaalia voidaan tuottaa muun muassa kirjoitus- ja liikeharjoitusten kautta.

Tässä tavassa ohjaajantyön keskiöön nousee prosessisuunnittelu. Tärkeää on pohtia, miten harjoitellaan, mitä lyödään lukkoon milloinkin ja kuka päättää mitään. Ennakkosuunnittelua on myös materiaalinkeruu, mistä lähtökohdista työryhmä lähtee liikkeelle. (Lavaste ym. 2015, 46.)

Kun näytelmätekstin parissa työskennellään ryhmälähtöisesti, on esityksen lähtökohtana näytelmäteksti. Teksti on ryhmän lähtömateriaali, jota lähdetään tutkimaan ja työstämään toiminnallisesti.

Produktiossa Luutarha lähdimme työryhmäni kanssa liikkeelle omasta keskeneräisestä näytelmätekstistäni. Harjoituskausi jakautui kahteen osaan: työpajavaiheeseen ja kohtausharjoituksiin. Ennen harjoituskauden alkamista ohjaajantyön keskiössä oli prosessin suunnittelu: miten tutustumme lähtömateriaaliin (tekstiin) ja löydämme yhteisen maailman sen ympäriltä, miten aihetta lähestytään toiminnallisesti sekä millaista materiaalia teksti vielä kaipaisi. Työpajavaiheessa tehtäväni oli fasilitoida työskentelyä. Esityksen materiaalia ja ratkaisuja etsittiin työryhmän kanssa yhdessä, mutta ohjaajana vastasin työskentelyn etenemisestä sekä lopullisista päätöksistä.

Työpajavaiheen aikana muokkasin ja kehitin tekstiä ryhmälähtöisen toiminnan pohjalta. Tämän vaiheen jälkeen kokosin tekstistä lopullisen version, jolloin lähdimme harjoittelemaan itse esitystä. Tässä kohtaa ohjaajantyön keskiöön nousivat puolestaan tekstin analysointi ja vieminen kohti näyttämöllistä toteutusta.

Luutarha oli siis projekti, jossa lähtömateriaalia eli keskeneräistä näytelmätekstiä lähdettiin työstämään ja tutkimaan toiminnallisesti. Tutustuimme tekstin maailmaan ja tuotimme uutta esitysmateriaalia sen ympärille, muun muassa erilaisten improvisaatio- ja kirjoitusharjoitusten avulla. Tarkemmin prosessin eri vaiheita avaan seuraavassa pääluvussa.

3 Työryhmälähtöisen prosessin vaiheet Luutarhassa

Luutarha oli omalakisena puutarhaan sijoittuva teatteriesitys häpeästä ja siitä, miten häpeä vaikuttaa ihmisen toimintaan. Projekti jakautui karkeasti seuraaviin vaiheisiin: kirjoitustyö, työpaja työryhmän kanssa sekä kohtausharjoitukset ja esityksen harjoittelu. Työpajavaihe kesti kolme viikkoa, esityksen harjoittelu viisi viikkoa. Tässä luvussa avaan produktion eri vaiheita, keskittyen erityisesti työryhmälähtöisyyteen prosessissa.

3.1 Tausta ja lähtökohdat

Häpeä on aina kiinnostanut minua. Ennen kaikkea se, miten voimakkaasta tunteesta on kyse. On loputtoman kiinnostavaa huomata, miten häpeälliset muistot saavat polttavan tunteen kehoon vielä vuosien jälkeen ja kuinka monta valvottua yötä onkaan niiden takia viettänyt. Jokin tuossa tunteessa ei ole jättänyt minua rauhaan, vaan on tuntunut tärkeältä käsitellä sitä. Olenkin jo pidempään haaveillut, että saisin tutkia tuota suurta ja epämääräistä tunnetta näyttämöllä. Tiesin ohjaavani Taideakatemiaan kolmantena opiskeluvuoteni esityksen ja minulle oli nopeasti selvää, että tämä olisi se projekti, jossa käsitteisin häpeää.

Tämän pohjalta aloin kirjoittamaan näytelmätekstiä alkuvuodesta 2021. Huomasin kirjoittavani melko pysähtyneitä kuvia, tekoja ja toimintaa ei ollut. Häpeä aiheena tuntui tuottavan tällaista materiaalia. Olin jumissa. Kerroin ystävälleni siitä, kuinka vaikealta tuntuu kirjoittaa jostakin niin isosta ja epämääräisestä kuin häpeä. Hän kysyi minulta, mitä oikein tarkoitan häpeällä ja mitä siitä haluaisin sanoa. Tämä kysymys muutti osaltaan kaiken. Minulle kirkastui, etten ole niinkään kiinnostunut juuri häpeästä tunteena, vaan enemmänkin siitä, miten tuo tunne saa ihmisen toimimaan. Tässä kohtaa kirjoittaminen alkoi edistyä. Mukaan tuli yhä enemmän toimintaa ja tekoja, eikä teksti ollut enää vain sarja pysähtyneitä kuvia. Kirjoittamani teksti alkoi häpeän sijasta käsittelemään sitä, miten häpeä vaikuttaa ihmisen toimintaan. Miten se

saa miellyttämään muita, lyttäämään muita, pitämään yllä roolia tai piiloutumaan muiden katseilta pöydän alle.

Tekstistä oli tulossa fragmentaarinen, eri henkilöhahmojen kaaret eivät linkittyneet toisiinsa kuin aiheen (häpeän) puolesta. Kaipasin esityksen maailmaan jotakin yhtenäisyyttä. Halusin sijoittaa esityksen yhteen ja samaan tapahtumapaikkaan. Paikaksi valikoitui puutarha, omalakinen ja absurdi paikka, jossa on oma logiikkansa. Tämä vaikutti osaltaan tekstin kulkuun. Teksti siirtyi reaali maailmasta kohti jotakin toista todellisuutta. Tässä kohtaa esityksen tyyli kirkastui. Esityksestä ei tulisi realistinen, vaan absurdi ja karikatyyrinen tragikomedialla.

Huomasin kirjoittavani esitystä, jollaista olin sisällön ja muodon puolesta halunnut jo pidempään ohjata. Kyseessä oli koulutyö, joten nyt saisin kokeilla ilman erityistä tulosvastuuta. Tässä kohtaa katseeni kiinnittyi yhä enemmän myös tulevan harjoituskauden prosessiin ja siihen, millaisen siitä haluaisin. Ennen opintojani Taideakatemiassa olen työskennellyt ohjaajana paljon työryhmälähtöisesti. Siitä on jäänyt minulle tärkeä työtapa. Opintojeni aikana olen puolestaan ohjannut tekstilähtöisiä esityksiä. Minulle on jäänyt tarve tutkia lisää näitä työtapoja ja ennen kaikkea sitä, miten ne voisivat näyttäytyä rinnakkain. Se alkoi kiinnostamaan minua juuri tämän projektin parissa.

Huomasin osittain sokeutuneeni tekstilleni ja keskittyväni epäolennaisuuksiin. Korjailin pilkun paikkoja kymmeniä kertoja sekä muutin yksittäisiä repliikkejä kerta toisensa jälkeen. Kokonaisuus tuntui siltä, että siitä puuttuu jotakin – tai mahdollisesti siltä, että siinä on jotakin liikaa. Muistin tässä kohtaa taas yllätyksen tunteen, jota olin edellisen ohjaustyöni aikana pohtinut. Se tuntui kiinnostavan minua paljon enemmän kuin pilkun paikat omassa näytelmätekstissäni. Tämä yllätyksen tunne ei jättänyt minua rauhaan, vaan tuntui tärkeältä lähteä sitä kohti. Minun ei tarvitsisi viimeistellä tekstiä tai saada sitä valmiiksi. Voisimme testaila ja kehittää tekstiä harjoituskaudella yhdessä työryhmäni kanssa.

Kirjoittamani näytelmäteksti alkoi muotoutua melko kokonaiseksi teokseksi. Siitä puuttui yksittäisiä kohtauksia, joita en ollut vielä kirjoittanut. Lisäksi minulla oli pöytälaatikossa kohtauksia, joista en ollut varma, sopisivatko ne tähän kokonaisuuteen. Moni kohtaus oli myös viimeistelemättä. Halusin jättää nämä asiat harjoituskaudelle työryhmän yhdessä ratkaistavaksi. Harjoituskauden alkaessa lähtömateriaalinamme olikin keskeneräinen näytelmäteksti.

3.2 Valmistautuminen ja tavoitteet

Yksi keskeisimmistä tavoitteista minulla projektin suhteen oli tutkia sitä, miten näytelmäteksti ja työryhmälähtöinen työskentely voisivat näkyä rinnakkain, miten ohjaajana suunnittelisin ja fasilitoisin tällaista prosessia. Jaoin harjoitusaikataulun kahteen osaan: työpajavaiheeseen ja kohtausharjoituksiin. Tämä vaikutti heti harjoitusaikatauluun: työskentelyyn on varattava enemmän aikaa, kun lähtökohtanamme on keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa. Työpajavaiheelle varasin harjoitusaikataulusta kolme viikkoa, jonka jälkeen kokosin ohjaajana tekstistä lopullisen version. Tämän jälkeen siirryimme kohtausharjoituksiin ja itse esityksen harjoitteluun. Selkeät aikataulut heti prosessin alussa paitsi helpottavat, niin myös jäsentävät työskentelyä. Milloin tekstin on oltava valmis? Milloin työpajavaiheesta siirrytään harjoittelemaan esitystä? Keskeisessä osassa prosessin suunnittelua onkin mahdollisimman tarkkan aikataulun suunnittelu työskentelyn jäsentämiseksi.

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun ohjasin omaa tekstiäni näyttämölle. Kenties suurin tavoitteeni työpajavaiheelle olikin tekstin testaaminen yhdessä työryhmän kanssa. Halusin tutkia, mitkä asiat tekstissäni toimivat ja mitä pitää puolestaan vielä kehittää. Tämä oli mahdollisuus testata ja parannella tekstiä yhdessä työryhmän kanssa. Pitkin prosessia muokkasin tekstiä yhteisen työskentelymme pohjalta.

Harjoituskauden lähestyessä tekstistä puuttui yksittäisiä kohtauksia. Puuttuvat kohtaukset olivat selkeitä jatkumoina aiempiin kohtauksiin. Vaikka minulla oli niihin kohtausrungot olemassa, en kuitenkaan saanut niitä valmiiksi. Yhä

kiinnostavammalta alkoi tuntua kohtausten valmistaminen harjoituskaudella, yhdessä työryhmän kanssa. Yksi tavoite olikin uuden materiaalin tuottaminen tekstiin.

Luutarha oli tekstinä melko runsas ja tyyllilajiltaan absurdi tragikomedialla. Minulle oli alusta asti selvää, että esitys vaatisi isoa, liioiteltua ja fyysistä näyttelijäntyötä. Pidin tärkeänä sitä, että työpajavaiheessa harjoitteleminen myös esityksen tyyllilajia sekä esiintymisen laatua. Tämä helpottaisi kohtausharjoituksiin siirtymistä. Lisäksi tärkeänä pidin sitä, että työpajavaihe olisi ikään kuin orientaatio esityksen maailmaan, omalakisena puutarhaan, jossa toimintaa ohjaa häpeä. Yhteisen maailman luominen on tärkeää, jotta työryhmä pääsee yhteiseen mielikuvaan siitä, mitä ollaan tekemässä.

Lähdin suunnittelemaan työpajavaihetta näiden tavoitteiden pohjalta. Ohjaajalta tämä vaatii erityisen huolellista suunnittelutyötä. Työpajavaiheeseen ei voi mennä niin, että katsotaan mitä tekstistä löytyy. Ohjaajan on tehtävä tarkat suunnitelmat siitä, mitä ollaan tekemässä ja mikä on työskentelyn tavoitteena. On tärkeää myös tiedostaa, millaista materiaalia ohjaaja toivoo harjoitteista syntyvän, sillä se vaikuttaa tehtävänantoihin, joita ohjaaja antaa. Esimerkiksi kohtaus ja mielenmaisema todennäköisesti synnyttävät hyvinkin erilaista esitysmateriaalia keskenään. Tehtävänannot itsessään ohjaavat sitä, millaista materiaalia syntyy ja ohjaajan tulee olla tästä tietoinen.

Harjoituskaudelle siirryttäessä tuntui tärkeältä erottaa käsikirjoittajan ja ohjaajan roolit toisistaan. Nyt oli aika jättää käsikirjoittajan rooli taakseni ja keskittyä työskentelemään tekstin parissa ohjaajana. Tämä tuntui mahdollistavan minulle tekstin kriittisemmän käsittelyn ja viemisen kohti konkretiaa. Enää en mieltäisi itse tekstin ilmaisua ja estetiikkaa, vaan tulevaa esitystilannetta ja miten teksti sitä palvelisi. Matilda Ahlsten (2014, 20) toteaa opinnäytetyössään, kuinka tärkeää on, että ohjatessa osaa etäännyttää kirjailijan itsestään: näkökulma tekstiin ja tulkintaan on aina vaarassa, kun ohjaa omaa tekstiään. Oman tekstin ohjaamiseen liittyikin omia haasteita, koska kirjoittaessaan on helposti lukinnut jo näyttämöllisiä ratkaisuja mielessään. Vaarana voi olla, ettei anna itselleen lupaa yllättyä ja viedä esitystä eri suuntaan kuin on suunnitellut. Siksikin tuntui

tärkeältä jättää käsikirjoittajan rooli taakse ja keskittyä toimimaan ohjaajan roolissa.

Päädyin suunnittelemaan työpajavaihetta niin, että tarkastelimme tekstin eri elementtejä eri harjoituskertoina. Harjoituskausi lähti liikkeelle tekstiin sekä esityksen maailmaan tutustumisella, jonka jälkeen käsittelimme tekstin henkilöhahmoja ja kohtauksia sekä tuotimme lisää materiaalia tekstiin. Nämä vaiheet eivät olleet toisistaan irrallisia, vaan tapahtuivat osittain limittäin.

3.3 Yhteisen maailman luominen

Harjoituskausi lähti liikkeelle tutustumisella sekä yhteisen maailman luomisella. Ohjaajana olin ikään kuin johdattaja. Johdatin työryhmää yhteisen maailman äärelle. Esittelin projektia ja prosessia: millä tavalla työskentelemme, miten prosessi etenee ja mitä vaiheita siihen kuuluu. Tässä kohtaa ohjaajana olin vastuussa siitä, että työryhmä pääsee yhteiseen mielikuvaan siitä, mitä ollaan tekemässä ja miten.

Artikuloin prosessia työryhmälle niin, että puhuin työpajavaiheesta sekä kohtausharjoituksista. Työpajavaiheessa tutustumme tekstiin ja sen eri elementteihin sekä tuotamme lisää materiaalia impulssina tekstin ehdottama maailma. Kohtausharjoituksiin siirryttäessä teksti on ”valmis” ja lähdemme silloin työskentelemään ohjaajalähtöisemmin. Sanallistin alusta alkaen sitä, että teksti saa elää ja muuttua prosessin aikana, koska se on yhteistä materiaaliamme, jonka pohjalta työskentelemme. Työtavan ja prosessin artikulointi on tärkeää, jotta työryhmä pääsee samalle sivulle siitä, mitä ollaan tekemässä ja mikä on missäkin vaiheessa työskentelyn tavoitteena.

Ensimmäiset harjoituskertamme käsittelimme tekstiä ja uppouduimme tekstin maailmaan. Luimme tekstiä useaan otteeseen ja keskustelimme siitä. Käsittelimme sitä, mistä teksti kertoo, millaisia henkilöhahmoja siinä on sekä millainen on esityksen tapahtumapaikka. Tekstin kautta heräsi myös laajempaa yhteistä keskustelua häpeästä. Keskustelujen kautta löysimme yhteistä kieltä puhua tekstistä sekä tulevan esityksen maailmasta. Halusin, että teksti olisi

mahdollisimman nopeasti työryhmälle tuttu. Nämä keskustelut jäsensivät myös omaa ajatteluani tekstistä ja sen maailmasta.

Ohjaajana minusta oli tärkeää tarkastella tekstin eri elementtejä harjoituksissa, jotta yhteisen maailman luominen helpottuu. Tekstiin tutustumisen jälkeen lähdimme käsittelemään sen aihetta eli häpeää. Keskustelimme siitä, mitä ajattelemme häpeästä, millaisena tunteena me sitä pidämme sekä siitä, mitä teksti meille paljastaa häpeästä. Yhteisten keskustelujen lisäksi käsitelimme aihetta toiminnallisesti. Kirjoitimme häpeästä tajunnanvirtatekniikalla, jossa kirjoitetaan tietty aika ilman taukoa, tarkoituksena ettei kynä nouse paperista kirjoittamisen aikana. Jaoimme näitä kirjoituksia yhteisesti ja kävimme niiden pohjalta keskustelua aiheesta. Lisäksi tutkimme häpeää etsien siitä tietoa, jota jaoimme toisillemme. Kokeilimme myös, miltä häpeä voisi näyttää näyttämöllä tunteena. Teimme improvisoituja kohtauksia, joihin annoin tilanteita, jotka jollain tavalla liittyivät häpeään tai siihen, ettei henkilö tunne häpeää. Tässä on antamistani tehtävänannoista kolme esimerkkiä:

Työhaastattelu: hakija on keski-ikäen kriisissä ja haluaa kunnolla irrotella elämässään, haastattelija on estynyt virkamies, jota suorastaan pelottaa kaikki räävittömät jutut.

Kiusalliset sukujuhlat: serkku pilaa yhteistä tunnelmaa, eikä tunne minkäänlaista häpeää.

Ensitreffit: ensimmäiset treffit eivät suju, keskustelu on väkinäistä ja vaikeaa, mutta hiljaisuus tuntuu vielä pahemmalta. Kesken treffien kutsumaton vieras lyöttäytyy heidän seuraansa, eikä osaa lukea tilannetta sitten ollenkaan.

Nämä tilanteet eivät liittyneet tekstin maailmaan, vaan enemmänkin johdattivat aiheen äärelle. Tarkoituksena tässä kohtaa ei ollut esitysmateriaalin tuottaminen, vaan uppoutuminen yhteiseen aiheeseen ja siihen, miten tuo aihe voisi näkyä näyttämöllä tunteena.

Lisäksi käsitelimme tekstin tapahtumapaikkaa, omalakisista puutarhaa. Keskustelimme siitä, mitä teksti paljastaa tapahtumapaikasta sekä piirsimme kuvia siitä, miltä tuo paikka mielikuvissamme näyttää. Lisäksi kirjoitimme esityksen tapahtumapaikasta tajunnanvirtatekniikalla ja jälleen jaoimme näitä kirjoituksia yhteisesti.

Luovuus vaatii turvallista ilmapiiriä. Harjoituskauden alussa tärkeää oli ajan antaminen ryhmäytymiselle ja työryhmän tutustumiselle. Tämä on tärkeää, jotta työryhmän on mahdollisimman turvallista ideoida, jakaa ajatuksia sekä rakentaa tulevaa esitystä yhdessä.

Tässä vaiheessa työskentelyn tavoitteena ei vielä ollut varsinaisen esitysmateriaalin tuottaminen, vaan yhteisen maailman luominen ja tekstin ehdottamaan maailmaan uppoutuminen. Tuntui tärkeältä, että teksti ja sen eri elementit olisivat mahdollisimman tuttuja työryhmälle. Näin koko työryhmä on yhteisen asian äärellä. Tämä helpottaa valtavasti esityksen maailman tutkimista ja sillä leikkimistä. Ohjaajana pyrin helpottamaan yhteiseen maailmaan uppoutumista harjoitteiden lisäksi tuomalla erilaista materiaalia harjoituksiin, joka tukisi esityksen maailmaa. Tällainen materiaali voi olla esimerkiksi musiikkia, kuvia, esineitä ja vaatteita. Inspiraatiomateriaalin tuominen harjoituksiin auttaa kirkastamaan esityksen maailmaa koko työryhmälle.

Tämä vaihe loi työryhmälle yhteistä kieltä puhua tekstistä, sen eri elementeistä sekä tulevasta esityksestä. Ikään kuin uppouduimme yhteiseen mielikuvaan. Yhteiset keskustelut ja harjoitteet kirkastivat ja jäsensivät esityksen aihetta minullekin. Lisäksi tajunnanvirtakirjoituksista päätyi materiaalia suoraan esityksen markkinointiteksteihin.

3.4 Hahmolaboratorio

Luutarha oli fragmentaarinen teksti, jossa oli paljon eri roolihenkilöitä. Niihin tutustuminen oli yksi keskeisimpiä vaiheita työpajatyöskentelyssä. Ohjaajana tavoitteeni tässä kohtaa oli syventyminen tulevan esityksen maailmaan sekä mahdollinen esitysmateriaalin tuottaminen, impulssina tekstin roolihenkilöt.

Lisäksi minua kiinnosti havainnoida sitä, millaisia sävyjä työryhmä roolihahmoista löytää ja mihin suuntaan hahmot kulkevat.

Olimme jo lukeneet tekstiä keskittyen eri roolihenkilöihin ja keskustelleet niistä. Tämän jälkeen lähdimme tutkimaan, miten roolihenkilöt voisivat liikkua ja kohdata toisiaan. Teimme harjoitteita, joissa esiintyjät liikkuvat tilassa eri roolihahmoina ja kokeilivat hahmojen liikekieltä: rytmiä, ryhtiä, tapaa liikkua ja havainnoida ympäristöä. Roolihahmot myös kohtasivat toisiaan ja esittelivät itsensä muille. Tässä kohtaa ohjaajana painotin sitä, että saa kokeilla ja viedä hahmoja juuri siihen suuntaan kuin itsestä tuntuu, ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa. Teimme myös perinteisiä roolin rakentamiseen tähtääviä harjoitteita, kuten kuuma tuoli -harjoitusta, jossa muu työryhmä esittää kysymyksiä ja haastattelee roolihenkilöä. Tätä teimme usean tekstin roolihenkilön kanssa.

Lisäksi teimme improvisoiden lyhyitä kohtaamisia roolihahmoina, kun eri roolihahmot kohtasivat toisiaan näyttämöllä. Tähän annoin ohjeeksi sen, että roolihahmot kohtaavat toisensa puutarhassa eivätkä tunne toisiaan etukäteen. Lisäksi leikimme harjoituskaudella eri leikkejä roolihahmoina, muun muassa hippaa ja piilosta.

Teimme myös erilaisia kirjoitusharjoitteita, joiden avulla syvensimme roolihahmoja. Kirjoitimme roolihahmoina yleisönosastokirjoituksia sekä roolihahmojen elämäntarinoita. Seuraavaksi olen koonnut kolme antamaani tehtävänantoa:

Kirjoita Miellyttäjän elämäntarina. Kirjoita minämuodossa. Nyt saa keksiä ja kokeilla, ei tarvitse miettiä, sopiiko asiat tähän roolihahmoon. Impulssisanat: minä olen, kun olin lapsi, minua estää, haaveilen. Kirjoittamisaikaa on viisi minuuttia jokaista impulssilauseetta kohden. Tarkoituksena on, ettei kynä nouse paperista kirjoittamisen aikana.

Kirjoita yleisönosastokirjoitus Järjen äänenä. Hän vetoaa paikallislehdessä kansalaisiin itselleen tärkeästä asiasta.

Impulssisanat: ennen, huomaa ja toivottavasti. Neljä minuuttia aikaa kirjoittaa jokaista impulssisanaa kohden.

15 minuuttia aikaa suunnitella ja harjoitella monologi Järjen äänenä kirjoitusharjoituksenne pohjalta. Voitte käyttää koko tekstiä tai vain osaa siitä. Saatte vapaasti valita tilan, jossa esitätte monologin. Miettikää, kenelle Järjen ääni puhuu, kuka yleisö on.

Kirjoitimme elämäntarinoita useina roolihahmoina ja jaoimme niitä yhteisesti. Kokeilimme näitä kirjoituksia myös näyttämölle, esiintyjät saivat valmistaa monologeja kirjoitusharjoitusten pohjalta. Lisäksi syvensimme mielikuviamme roolihahmoista piirtämällä tekstin roolihenkilöitä ja heille puvustuksia.

Tämä vaihe auttoi työryhmää entisestään uppoutumaan esityksen maailmaan. Jokainen sai jonkinlaisen tarttumapinnan tekstin roolihahmoin. Tämä mahdollisti sekä niillä että esityksen maailmalla leikkimisen. Minulle oli tärkeää, että tutkimme yhdessä eri roolihenkilöitä, jottei tekemistä tässä kohtaa ohjaisi oma roolihahmo. Henkilöhahmot olivatkin tässä kohtaa yhteistä maailmaa, jota syvensimme.

Roolihahmoin syntyi nopeasti minulle uusia ja yllättäviä sävyjä. Sellaisia, joita en ollut itse miettinyt. Heidän tapansa puhua kirkastui, heille tuli omia hokemia ja toistuvia ilmauksia, joita tekstissä ei ollut. Hahmojen liikekielen testaaminen synnytti heti usealle hahmolle tapoja ja liikekieltä, jotka jäivät lopulliseen esitykseen. Yksikään roolihahmon monologi ei sellaisenaan päätenyt esitykseen kohtaukseksi, mutta niistä syntyi jo olemassa oleviin kohtauksiin paljon uutta materiaalia. Hahmoille syntyi taustatarinoita, joita kohtauksissa sivuttiin. Lisäksi monelle hahmolle syntyi toistuvia ilmauksia, jotka saivat alkunsa juuri kirjoitusharjoitteiden kautta. Hahmojen kanssa työskentely kirkasti heidän luonteitaan ja antoi esiintyjille materiaalia lähteä myöhemmin rakentamaan omaa roolihahmoaan. Tämä vaihe siis kirkasti työryhmälle yhteistä maailmaa sekä loi osaltaan paljon jo lopullista esitysmateriaaliakin.

3.5 Kohtauslaboratorio

Työpajavaiheen tärkeimpiä tavoitteita minulle ohjaajana oli tekstin kohtauksien testaaminen näyttämöllä. Halusin nähdä, miten teksti toimii ja mitä muutoksia se kaipaa.

Työryhmä teki harjoituskaudella paljon kokeiluja näyttämölle tekstin eri kohtauksista. Näihin annoin vaihtelevasti ohjeita liittyen esimerkiksi tyyllilajiin ja esiintymisen laatuun. Tuleva esitys vaatisi isoa, liioiteltua ja fyysistä näyttelijäntyötä. Yksi iso tavoitteeni harjoituskauden alkupuoliskolla olikin esityksen tyyllilajin ja esiintymisen laadun harjoittelu. Kohtauskokeiluissa ohjasin tehtävänantojen kautta esiintymistä kohti liioiteltua ja karrikoitua ilmaisua sekä tyyllilajia kohti absurdia komediaa.

Tekstin testaamisen sekä tyyllilajin harjoittelun lisäksi ohjaajana tavoitteeni oli tässä kohtaa nähdä, millaisia kohtauksia syntyy, kun en anna niihin tarkempia ohjeita. Minua kiinnosti nähdä, mihin suuntaan kohtaukset sekä roolihahmot kulkevat.

Kohtauskokeiluissa työryhmä kokeili tekstin eri kohtauksia näyttämölle. He saivat aina tietyn rajatun ajan suunnitella ja harjoitella kohtauksia vaihtelevilla ohjeilla. Seuraavaksi olen koonnut kaksi antamaani tehtävänantoa:

Saatte 30 minuuttia aikaa suunnitella ja harjoitella kohtauksen perheillallinen. Voitte tehdä koko kohtauksen tai valita jonkin osan siitä. Toteuttakaa kohtaus niin, että kaikki tunteet ja teot ovat mahdollisimman liioiteltuja.

20 minuuttia aikaa suunnitella ja harjoitella kohtaus puutarhjuhlat. Valitkaa jokin osa kohtauksesta, jonka teette. Kohtauksen pitää sisältää annetut juhlatarvikkeet. Tyyllilajina kohtauksessa on lastenteatteri.

Työryhmä kokeili pitkin työpajavaihetta tekstin eri kohtauksia näyttämölle vaihtelevilla ohjeistuksilla. Tein näistä kohtauskokeiluista aina mahdollisimman

tarkkoja muistiinpanoja havaintojeni pohjalta. Tarkastelin kohtauksissa muun muassa tekstiä, tilan käyttöä, rytmiä ja hahmojen luonteita. Tätä vaihetta helpotti se, että olimme työskennelleet jo paljon tekstin roolihahmojen parissa. Tämä mahdollisti sen, että työryhmä pystyi kohtauksissa leikkimään roolihahmoilla ja tuomaan niihin puolia, joita tekstissä itsessään ei ollut. Roolihenkilöistä harjoitteiden ja keskustelujen kautta löytyneet asiat jäivät elämään jo näihin kohtauskokeiluihin.

Kohtaustyöskentelystä sain tuntumaa siihen, mitkä asiat tekstissä toimivat ja mitkä eivät. Huomasin monen kohtauksen kanssa sen, että tekstissä tuntui olevan paljon toistoa. Osa kohtauksista tuntui liian pitkiltä, saman asian voisi kertoa ja näyttää lyhyemmin. Muokkasinkin tekstiä tässä vaiheessa havaintojeni pohjalta. Tässä kohtaa tekstiä erityisesti karsiutui pois.

Näyttelijät eivät kohtauksissa noudattaneet tekstiä täysin, vaan lisäksi improvisoivat sekä toivat tekstiin ideoita, joita aiempi hahmoihin tutustuminen oli herättänyt. Tässä kohtaa tekstiin kirkastui eri henkilöahmojen tapoja puhua, heille syntyi ilmauksia ja tapoja, joita kohtauskokeiluiden pohjalta lisäsin tekstiin.

Lisäksi ohjaajana tarkastelin kohtauksia ajatellen tulevaa näyttämötoteutusta. Tein tarkkoja muistiinpanoja ratkaisuksista, joita työryhmä kohtauksissa teki. Sain ohjaussuunnitelmaani tämän työtavan kautta paljon ideoita, jotka päätyivät myös lopulliseen esitykseen. Näitä asioita olivat esimerkiksi tilan käyttö, kohtausten rytmitys sekä näyttämölliset toiminnot ja tapahtumat.

Tekstin kohtauksiin tutustuminen ja niiden kokeilu eri tavoin olivat minulle arvokas työtapa tässä projektissa. Esiintyjät oppivat ennestään tuntemaan tekstiä ja roolihenkilöitä. Lisäksi sain itse tärkeää tietoa siitä, mitkä asiat tekstissä toimivat ja mitä pitää vielä kehittää. Sain kohtauskokeiluista paljon tarjouksia ja ehdotuksia siihen, mihin suuntaan kohtauksia voisi näyttämöllä viedä. Sellaisia, joita en olisi itse osannutkaan pyytää. Näissä kokeiluissa syntyi paljon asioita, jotka päätyivät myös lopulliseen esitykseen. Tekstiä karsiutui ja joihinkin kohtiin sitä tuli lisää, roolihenkilöt kirkastuivat sekä ohjaussuunnitelmaani tuli paljon materiaalia. Tulevan esityksen maailma rikastui. Tällainen työskentely on jäänyt

vakiintuneeksi työtavaksi ohjauksiini, oli lähtökohtana sitten keskeneräinen tai valmis näytelmäteksti.

3.6 Materiaalin tuottaminen ja tekstin koonti

Minulla oli harjoituskaudella olemassa myös tekstin ulkopuolisia kohtauksia, joista en ollut varma, sopisivatko ne tähän kokonaisuuteen tai toimisivatko ne näyttämöllä. Testasimme myös näitä kohtauksia samalla tavalla kuin tekstissä jo olevia kohtauksia. Tässä työtavassa näen nopeasti ohjaajana, toimiiko materiaali näyttämöllä ja mitä pitää vielä kehittää. Yksi kohtausidea herätti heti kiinnostukseni, työryhmä innostui siitä ja kohtaus tuntui toimivalta näyttämöllä. Päädyin ottamaan tämän kohtauksen mukaan tekstiin. Ilman tätä työvaihetta kohtaus olisi luultavasti jäänyt pöytälaatikkoon keräämään pölyä. Muut kohtausideat eivät puolestaan tuntuneet siltä, että ne toisivat kokonaisuuteen mitään uutta, vaan olivat enemmänkin toistoa jo olemassa oleviin kohtauksiin.

Lisäksi tekstistä puuttui yksittäisiä kohtauksia. Yksi keskeinen puuttuva kohtaus oli selkeä jatkumo aiempaan kohtaukseen. Puuttuva kohtaus oli osa perhekohtausten sarjaa. Näissä kohtauksissa keskeistä oli se, että isä ei saa olla oma itsensä, lasta kasvatetaan kohti häpeää ja äiti esittää yleisölle kaiken olevan perheellä aivan mainiosti, siis ihan todella hyvin. Tiesin, mitä kohtauksessa pitäisi tapahtua, mutta sen kirjoittaminen oli tuntunut haastavalta. Olin lukossa. Halusin jättää kohtauksen valmistamisen harjoituskaudelle. Ohjaajana suunnittelin erilaisia tehtävänantoja, joiden avulla kohtaus voisi syntyä:

Kirjoitustehtävä, kirjoita tajunnanvirtatekniikalla aiheesta häpeän siirtäminen. 10 minuuttia aikaa, jonka jälkeen kirjoitukset jaetaan yhteisesti.

Saatte 15 minuuttia aikaa suunnitella ja harjoitella kohtauksen aiheella lapseen siirretään häpeää. Apuna voitte käyttää tajunnanvirtatehtävää.

Saatte 15 minuuttia aikaa suunnitella ja harjoitella kohtauksen: aivan ihastuttava perheillallinen. Näennäisesti onnelliset, mutta kuitenkin kurjat ja kärsimystä täynnä olevat perheillalliset, jotka vievät lapsen kaarta kohti häpeää.

Näiden harjoitteiden avulla puuttuva kohtaaminen syntyi varsin nopeasti ja vaivattomasti. Yhdistelin näistä harjoitteista syntyneitä materiaaleja, jonka pohjalta kirjoitin kohtauksen lopullisen version. Puuttuvien kohtauksien tekemistä helpotti huomattavasti se, että ne olivat selkeitä jatkumia tekstin aiempiin kohtauksiin.

Näiden lisäksi muuta esitysmateriaalia syntyi pitkin työpajavaihetta. Muun muassa roolihenkilöiden monologit sekä kohtaamiset toistensa kanssa toivat tekstiin uutta materiaalia.

Pitkin työpajavaihetta työskentelin harjoitusten ulkopuolella tekstin parissa. Muokkasin tekstiä omien ja työryhmän havaintojen pohjalta. Työpajavaiheen aikana tekstiä karsiutui pois, uusia kohtauksia tuli mukaan sekä jo olemassa oleva teksti hieman muuttui, muun muassa roolihenkilöiden tapa puhua kirkastui.

Kokosin tekstistä uuden version työpajavaiheen päätteeksi. Käsittelimme vielä uutta versiota tekstistä mahdollisimman tarkasti. Teimme tekstistä faktalakanan, eli listasimme jokaisesta kohtauksesta perustietoja, kuten keskeiset tapahtumat, roolihenkilöt sekä ajan ja paikan. Keskustelimme tekstiin tulleista muutoksista ja tekstin dramaturgiasta. Olin muokannut tekstiä työpajavaiheen aikana varsin suurpiirteisesti, johonkin tekstiä tuli lisää ja jostakin sitä jäi pois. Tekstin dramaturgia oli hieman kadonnut muutosten yhteydessä. Uusien kohtauksien myötä vanhojakin kohtauksia tuli hieman muokata, jotta tekstin dramaturgia säilyisi. Keskusteluissa nousi erityisesti esiin se, että tekstissä tuntui olevan toistoa. Tilanteet toistuivat varsin samantyyppisinä, ilman selkeitä tai riittävän suuria muutoksia. Oli tärkeää keskustellen purkaa vielä uusi versio tekstistä työryhmän kanssa. Yhteisen keskustelun pohjalta tein vielä viimeiset muutokset ja parannukset tekstiin.

3.7 Kohti kohtausharjoituksia

Työskentelymme muuttui, kun siirryimme kohtausharjoituksiin ja varsinaiseen esityksen harjoitteluun. Enää emme keskittyneet materiaalin tuottamiseen. Tässä kohtaa meillä oli jo ”lopullinen” versio tekstistä, jota lähdimme viemään näyttämölle.

Työpajavaiheen ansiosta teksti oli muuttunut ja kehittynyt. Puuttuvat kohtaukset syntyivät työryhmälähtöisen toiminnan ansiosta. Erilaiset harjoitteet toivat tekstiin tarpeellisia lisäyksiä, ja lisäksi tekstiä jäi työpajavaiheen aikana pois. Teksti siis muuttui ja kehittyi työpajavaiheen aikana.

Pitkin työpajavaihetta tein ohjaajana tarkkoja muistiinpanoja. Oli kiinnostavaa nähdä, mihin suuntaan kirjoittamani kohtaukset lähtivät. Kaikista eniten työpajavaihe vaikuttikin ohjaussuunnitelmaani. Siihen, miten lähdin ohjaamaan tekstin kohtauksia näyttämölle. Erityisesti roolihenkilöiden luonteet ja olemukset kirkastuivat ja se, mihin suuntaan lähdin niitä kohtausharjoituksissa ohjaamaan. Pitkin työpajavaihetta sain ryhmälähtöisen työskentelyn pohjalta ideoita ohjaussuunnitelmaani kohtauksista, niiden rytmistä, tilan käytöstä ja toiminnoista.

Työpajavaiheen jälkeen huomasin ajattelevani, ettei minun tarvitsisi enää juurikaan suunnitella kohtauksia. Olin kirjoittanut tekstin ja olimme kolme viikkoa työskennelleet sen parissa työryhmälähtöisesti. Tekstin kirjoittaminen ja työstäminen ryhmälähtöisesti ovat kuitenkin eri asioita kuin ohjauksellinen suunnittelutyö. Olavi Ermala (2021, 24) toteaa opinnäytetyössään oman tekstin ohjaamisesta, kuinka tärkeää on miettiä auki tahdonsuunnat, toimintaverbit ja tausta-ajatukset, vaikka se tuntuisikin turhalta, hyvinkin tutuista hahmoista ja kohtauksista voi löytyä paljon uutta. Päädyinkin siihen, että teen tekstistä mahdollisimman tarkat suunnitelmat. Päätös tuntui nopeasti oikealta. Teksti oli täynnä hetkiä, joita olin kirjoittanut ilman tietoaakaan konkretiasta. Mitä enemmän suunnittelin, sitä tärkeämmältä ohjauksellinen suunnittelutyö tuntui. Suunnittelutyötä helpotti työpajavaiheen aikana syntyneet ideat. Monet ideat ja kokeilut harjoituskaudella jäivät ohjaussuunnitelmiini – ja sitä kautta päätyivät

myös lopulliseen esitykseen. Vaikka kirjoittajana olisi tekstin asiantuntija, se ei poista ohjauksellisen työn välttämättömyyttä (Airaksinen 2017, 24).

Työryhmälähtöisyys ei näkynyt työskentelyssämme enää, kun siirryimme kohtausharjoituksiin. Työpajavaihe kuitenkin osaltaan vaikutti myös esityksen harjoitteluun. Tuntui, että tekstiin oli syntynyt jonkinlainen yhteisomistajuus. Näyttelijät ottivat tekstin omakseen, eivätkä noudattaneet sitä sanasta sanaan. Tätä sanallistin myös itse ohjaajana, repliikkejä saa muuttaa itselleen sopivammaksi. Tekstillä leikkiminen, tarjoaminen ja improvisaatio jäivät myös keskeiseksi osaksi kohtausharjoituksia. Tästä olin ohjaajana erityisen ilahtunut.

Yksi suuri tavoite minulla ohjaajana työpajavaiheessa oli esityksen tyyllilajin ja esiintymisen laadun harjoittelu. Heti ensimmäisissä kohtausharjoituksissa minusta tuntui siltä, että harjoittelu oli ollut hyödyllistä. Esityksen näyttelijäntyö sekä tyyllilaji olivat monilta osin tuttuja työryhmälle jo työpajavaiheesta, eikä sitä tarvinnut enää suuremmin harjoitella.

Vaikka työpajavaihe osaltaan oli aikaa vievä, nopeutti se kohtausharjoitusten etenemistä huomattavasti. Kohtaukset syntyivät varsin nopeasti, sillä ne olivat työryhmälle jo hyvinkin tuttuja, kuten myös roolihenkilöt. Työpajavaiheen jälkeen meidän ei tarvinnut käyttää enää aikaa roolin rakentamiseen, esiintymisen laadun harjoitteluun tai esityksen maailmaan tutustumiseen. Yhteinen maailma oli jo luotu ja nyt sitä lähdettiin viemään näyttämölle muiden nähtäväksi. Näyttämö oli työryhmän yhteinen.

4 Ohjaajan reflektio prosessista

Luutarhan prosessissa oli useita eri vaiheita, joissa toimin eri työrooleissa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun ohjasin omaa tekstiäni näyttämölle sekä ensimmäinen kerta, kun ohjasin esitystä, jonka lähtökohtana oli keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa. Tässä luvussa reflektoin Luutarhan prosessia sekä jäsenän sitä kautta työtavan haasteita ja hyötyjä.

4.1 Työtavan haasteet

Keskeneräisen näytelmätekstin kanssa työskentely tuo mukanaan omat haasteensa, joita ei valmiin tekstin kanssa ole. Kun lähtökohtana on keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa, haasteeksi voi nousta, jos kirjoittaja on myös ohjaaja. Ohjaajan keskittyessä kirjoittamiseen vaarana on, että ohjaajan töitä, kuten näyttelijöiden henkilöohjaus, jää tekemättä. (Lavaste ym. 2015, 44.) Harjoituskauden jakaminen työpajavaiheeseen sekä itse esityksen harjoitteluun helpotti kahdessa työroolissa toimimista. Työpajavaiheessa keskityimme yhdessä työryhmän kanssa materiaalin tutkimiseen ja tuottamiseen, emmekä vielä lähteneet viemään esitystä näyttämölle. Tässä vaiheessa sain ohjaajana keskittyä toiminnan fasilitoimiseen sekä tekstin kehittämiseen työskentelymme pohjalta. Kun siirryimme kohtausharjoituksiin, oli teksti ”valmis” ja sain keskittyä tekstin ohjaamiseen. Tämä harjoituskauden jakaminen kahteen osaan helpotti ohjaajantyötä ja toi työskentelyyn osaltaan rauhaa.

Luutarha oli oma tekstini, jota lähdimme kehittämään ja tutkimaan työryhmälähtöisesti. Oman tekstin ohjaamiseen liittyy kuitenkin aina haasteita, sillä kirjoittajan ja ohjaajan työroolit ovat erilaiset. Kirjoitin tekstiä alusta asti näyttämölle. Toisaalta huomasin kirjoittavani kuvia, joiden konkreettisesta toteutuksesta minulla ei ollut minkäänlaista ajatusta. Ohjaaja saisi ratkaista ne myöhemmin. Osaltaan mietin näyttämöllistä toteutusta jo kirjoitusvaiheessa hyvinkin paljon. Tämä vaikutti siihen, että minulla oli varsin tarkkoja mielikuvia

tulevasta esityksestä. Osaisinko olla auki prosessille? Osaisinko yllättyä ja muuttaa esityksen suuntaa?

Oman tekstin ohjaaminen on jatkuvaa kamppailua sokeutumista vastaan (Ermala 2021, 24). Tähän törmäsin itsekin useaan kertaan prosessin aikana. Minulla oli hyvin selkeä käsitys siitä, mitä materiaalia teksti vielä kaipaa. Työpajavaiheessa kamppailin jatkuvasti sen kanssa, osaanko päästää irti mielikuvista, joita minulla esityksestä oli. Jo olemassa oleva teksti kehittyi ja muuttui, mutta täysin uutta materiaalia esitykseen tuli vähän. Olin jollain tasolla jo lukinnut mielessäni esityksen rakennetta, enkä halunnut sen erityisen paljota muuttuvan.

Jälkeenpäin ajateltuna tekstiin olisi voinut laittaa rohkeammin uutta materiaalia, koska sitä kuitenkin syntyi harjoituskaudella. Toisaalta halusin rajata esitysmateriaalin määrää, sillä esitys vaati hyvin tarkkaa, monilta osin koreografista ohjaajantyötä. Tuntuikin tärkeältä, että kohtausharjoitteluun jää tarpeeksi aikaa, joten materiaalin rajaaminen oli olennaista. Vaikka tekstiä olisi voinut rohkeamminkin muokata, toi ryhmälähtöinen työskentely esitykseen valtavan paljon uusia ja yllättäviä sävyjä, myös sellaisia, joita en ollut miettinyt ennalta.

Usein esityksen valmistaminen on hitaampaa, mikäli lähtökohtana ei ole valmis näytelmäteksti harjoitusten alkaessa. Luutarhan harjoituskaudella aikaa piti varata sekä työpajavaiheeseen, jossa tutustumme esityksen maailmaan, käsittelemme lähtömateriaalia ja tuotamme uutta esitysmateriaalia, että varsinaiseen esityksen harjoitteluun. Tämä vei enemmän aikaa kuin jos lähtökohtanamme olisi ollut valmis näytelmäteksti harjoitusten alkaessa.

Kun teksti ja esitykselliset ratkaisut muuttuvat pitkin prosessia, suunnitteluryhmän työskentely saattaa viivästyä. Luutarhassa tätä helpotti se, että vaikka yksittäiset kohtaukset ja yksityiskohdat muuttuivat prosessin aikana, niin kokonaisuus pysyi melko muuttumattomana. Olin lukinnut joitakin ratkaisuja jo prosessin alussa, kuten esityksen tapahtumapaikan, omalakisen puutarhan. Tiesin, ettei se tule muuttumaan. Tämä osaltaan helpotti suunnitteluryhmän työtä.

Kokosin tekstistä uutta versiota pitkin työpajavaihetta. Työryhmän työskentelyn pohjalta muokkasin tekstiä, sitä jäi pois ja tuli lisää. Tätä tein harjoitusten ulkopuolella varsin nopealla aikataululla. Kun kävimme kootun tekstin työryhmän kanssa läpi, heräsi siitä paljon keskustelua. Muutokset tekstissä vaativat tarkastelemaan kokonaisuutta uudelleen. Muutosten myötä tekstin dramaturgia oli muuttunut, eikä esimerkiksi joidenkin henkilöhahmojen kaaret olleet enää selkeitä. Yhteisten keskustelujen myötä muutin tekstiä vielä, tässä kohtaa erityisesti henkilöhahmojen kaarien kannalta. Tekstin koontia olisi voinut tehdä myös monella muulla tapaa. Ohjaajana sille olisi ollut järkevää varata aikaa niin, että työpajavaiheen jälkeen harjoituksista olisi ollut pieni tauko, jonka aikana olisin voinut koota tekstin rauhassa, ilman kiirettä. Tekstiä olisi voinut koota myös yhdessä työryhmän kanssa.

Kun lähtökohtana ei ole valmis näytelmäteksti harjoitusten alkaessa, vaatii se koko työryhmältä keskeneräisyyden sietämistä. Tapa, jossa esitysmateriaalia luodaan ryhmälähtöisesti, vaatii työryhmältä erityistä sitoutumista ja läsnäoloa. Tärkeintä tässä työtavassa minulle onkin läsnäolo prosessissa. Kohtaamista ei tapahdu, jos mieli on jatkuvasti vain lopputuloksessa (Ryti 2015, 18).

4.2 Työtavan hyödyt

Haasteiden lisäksi tämä työtapa toi Luutarhan prosessissa mukanaan lukuisia hyötyjä. Työpajatyöskentely oli paitsi minulle tekijänä, niin myös esitykselle arvokas vaihe. Yhteisen maailman luominen harjoituskauden alussa on mille tahansa projektille tärkeää. Se kirkastaa yhteistä mielikuvaa siitä, mitä ollaan tekemässä. Esityksen tyyllilajin ja esiintymisen laadun harjoittelu helpottivat kohtausharjoituksiin siirtymistä. Sain tästä projektista työkaluja siihen, millä tavoin esityksen tyyllilajia ja esiintymisen laatua voi harjoitella muun työskentelyn lomassa.

Kohtauskokeiluissa näin nopeasti, miten teksti ja kohtaukset toimivat näyttämöllä. Sain testata omaa tekstiäni yhdessä työryhmän kanssa. Tämä toi tekstiin täysin

uutta kulmaa. Ohjaajana sain ajan kanssa katsoa, mitkä asiat tekstissäni toimivat ja mitkä eivät. Tämä sekä kirkasti tekstiä että vei sitä huomattavasti eteenpäin.

Tämän projektin aikana opin itsestäni tekijänä. Tein havaintoja siitä, millaiset ratkaisut ovat minulle kirjoittajana tyypillisiä ja missä minun tulisi kehittyä. Huomasin, että minulle on tyypillistä kertoa paljon jo alkuasetelmassa, niin ettei kohtauksesta enää paljastu katsojalle tai lukijalle uusia sävyjä. Kaikki ikään kuin tiedetään heti alussa. Tämä tuo mukanaan toistoa, sitä ettei kohtaus etene tai yllätä. Oman tekstin tutkiminen ja työstäminen yhdessä työryhmän kanssa mahdollistaakin oman työn tarkastelun aivan uudella tavalla. Uskon, että nämä havainnot ovat kehittäneet minua ammatillisesti.

Luutarhan prosessista jää paljon ajatuksia ja ideoita tulevia produktioita varten. Esimerkiksi kohtauskokeilut pysyvät varmasti yhtenä työtapanani, oli lähtökohtana sitten keskeneräinen tai valmis näytelmäteksti.

Jokainen produktio määrittelee omat työtapansa. Tämä tapa tuntui erityisen tärkeältä nyt, kun ohjasin omaa tekstiäni. Jatkossakin minua kiinnostaa tutkia, miten monin eri tavoin voin ohjaajana työskennellä näytelmätekstien parissa. Oma keskeneräinen näytelmäteksti harjoitusten alkaessa tuntui minulle luontevalta työtavalta. Uskon palaavani tähän tapaan myöhemmin.

Luutarhan prosessiin ja työtapaan minua inspiroi yllättymisen tunne. Halusin löytää yllättäviä sävyjä omasta tekstistäni. Ryhmälähtöisen työskentelyn pohjalta teksti muuttui. Työryhmä löysi tekstistä sellaisia sävyjä, joita en itse olisi osannutkaan ajatella. Kohtauksista ja roolihenkilöistä paljastui uusia ja yllättäviä puolia, eikä minun tarvinnut keksiä tai ratkaista kaikkea yksin. Tämän työtavan kautta esityksestä tuli moniäänisempi.

Palaan lukemaan ohjaustyöni käsiohjelmaa, jota kirjoitin kesällä 2021. Luen yllättymisen tunteesta ja siitä, kuinka tärkeältä se produktion aikana oli tuntunut. Siitä Luutarhan prosessissakin oli pohjimmiltaan kyse, yllättymisen tunteesta. Suurimpana oppina minulle Luutarhasta jää se, kuinka tärkeää on ohjaajana yllättyä ja seurata prosessia, antaa esityksen kulkea uusille ja yllättäville poluille. Joskus esityksen kannalta parasta on osata luopua ja päästää irti mielikuvista,

joita itsellä lopputuloksesta on. Paras tunne ohjaajana on, kun työryhmä yhdessä löytää esityksen maailmaan sellaisia asioita, joita ei itse osaisi tai keksisi pyytää. Silloin ollaan yhteisen leikin äärellä, yhteisellä näyttämöllä.

Lähteet

Ahlsten, M. 2014. Napanöyhtää ja narsismia. Näkökulmia oman tekstin ohjaamiseen. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Airaksinen, S. 2017. Olentojen välille viritetty verkko. Opinnäytetyö. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Ermala, O. 2021. Sisäinen näyttämö. Pohdintoja käsikirjoittaja-ohjaajan tekstisuhteesta. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu.

Koskenniemi, P. 2007. Osallistava teatteri. Devising ja muita merkillisyyksiä. Kansalaisfoorumi.

Lavaste, S.; Rautavuoma, S. & Siren, K. 2015. Avoin näyttämö – käsikirja teatterin uudistajille. Tampere: Kulttuuri- ja teatteriyhdistys Kaksikko ry.

Ryti, H. 2015. Kun materiaalina on Toinen. Dialogisuus ryhmälähtöisessä teatteritaiteessa ohjaajan näkökulmasta. Opinnäytetyö. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.